

لهونزادى كرددى

بزوتنهوى سپوهو ناوه روك

● ظاهر حومه غريب ●

ئەدەب و فلسەفەى نوى:

سەرھەلدىنى جموجولى ئەدەبىي لە جىھانى نوى دا زور بەروونى بەستراوه بە جموجول و گوڭوانى بېشەسازى و كۆمەلايەتى و پرامىيارى، كە ھەرىكەت بويەكترى كارىگەريان ھەبىووه. لەگەل ئەوھش دا جىھانى نوى جىھانىكى كراوو فراوان و ھاوپەيپوھەندە، بە پىچەوانەى قوناغەكانى دىرىن كە بەھوى بارى دواكەوتنەو، دابران و لىك جىايى بۆچەندان كۆمەل و ناوچە ئەدگارنىكى روون و لە بەرچاوبوو.

پاش ئەوھى شورشى، پېشەسازى و لەگەلىا شورشى
 زوشبىيرى ھەلگىرساوسەرتاسەرى ئەوروپاي گرتەووه،
 گەلانى ئەو ناوچەيە گەشپشتنە رادەى ئەوھى ناستى،
 بىرکردنەووه و تىروانىيان بەرامبەر بە زورشت بگورى و گەشە
 بىنى. ھەربەھوى ئەو شورشانەوھ بووبكە بوچوونى،
 فلسەفى، رىيازىكى نوى، گرتە بەر بولىكدانەوھى ھەموو
 ئەو دياردانەى كە پەيوھەندىيان بە بوون و زانست و مروقەوھ
 ھەبوو. ھەربوچوونى فلسەفى تازە بوو كە زانستى ئىستاي
 بزاركردو كوزەرى بىرە كون و بە سەرچووهكانى لى گرت...
 ئەم بوچوون و لىكدانەوھ فلسەفى يە تازەيەى، كە لە ئەوروپاوه
 لىشاوى بەرەو جىھانى تازە برد، ھەموو بواريكى بەپىوانە
 زانستى، يەكەى پىوانە كردو بە چاوى وردىنى و پەخنى
 شىكارانەوھ ھەلى سەنگاند. سەرەراى ئابوورى و ئايىن و
 پرامىيارى و كۆمەلايەتى، ئەدەبىشى خستە بەر تىشكى
 لىكدانەوھ و بەرەو گوڭرانكارى پالى پىوھناو چەندان كە لە
 نووسەر و ئەدىب بوون بە بزوتنەرى ئەو كاروان ئەدەبىيە
 تازەيە... شورشى، رۇمانسى لە ئەدەب دا، پشتى،
 كلاسىكى دا بەزەوى داو ھەربەپى ياساى دژايەتى و مەملەتتى
 ئىوان كون و نوى لە فلسەفەى سەردەم دا، بو بەرەكانى
 رۇمانسى، رىبالىزم بە ھەموو لقەكانىوھ ھاتە كايەوھ و رۇمانسى
 پەك خست و ھەنگاوى، بەردەوام بوونى لى سەندوخوى،
 كەوتە رى...

ئامانجى سەرەكى رىبالىزم

رىبالىزم لە ئەدەب دا ھاوارىكى، تازەى مروقاىەتى يە بۆرە
 و بەرختنەوھى مروق... ئەو مروقەى لە مەملەتتىكى
 سەرسەخت دا نرخى رەواى لى دەشەندى و بەچاوى كالاو

وزی، کاری پشت گوی خراو سه‌بیرده‌کری و زور به‌ئاسانی ناچارده‌کری بیته سووته‌مه‌نی، ئەو دژایه‌تی به سه‌ختانه‌ی که بژیسه تازه‌کانی پامیاری و ئابووری و کومه‌لایه‌تی ده‌یهینه کایه‌وه بوخوگرتن و ده‌ست به‌سه‌رگرتنی پله‌ی به‌رزی ده‌سه‌لاتی ئابووری و پامیاری. ئالیزه‌دا ریالیزم هاته کایه‌وه بو ره‌خنه‌گرتن له‌وباره دژ واران‌ه‌و پاشان دژ و ه‌ستانی و له‌ئه‌نجام دا چاره‌سه‌رکردنی ئەو کیشانه...

هه‌روه‌ها له‌رینگای ئەم ئەده‌به‌وه به‌شیوه‌و ناوه‌روکیکی تازه‌وه، ناوه‌روک و شیوه‌ی ئەو ژایانه‌شیتل ده‌کرتیه‌وه که کومه‌ل به‌په‌روشه‌وه هه‌ولی لی‌تیگه‌یشتنی ده‌دات.

ئەده‌بی، ریالیزم له‌پال زانسته‌کانی تردا ئەو ریگایه‌ی گرتوته به‌رو به‌هوی باری یاسایی و زانستیانه‌یه‌وه توانی له‌سنووری گه‌لانی ئەوروپا په‌رته‌وه‌و چیا سه‌خته‌کان و ئوقیانوسه‌ به‌رینه‌کان بیری و هه‌موو گوشه‌یه‌کی زه‌وی به‌نیته‌وه...

بۆ سه‌قامگیرکردنی بوون به‌شوپه‌سواری ئەو شوپشه‌تزه‌یه. کاتیک شه‌ری جیهانی به‌که‌م هه‌لگیرسا سه‌ره‌تای ده‌ستپیکردن بوو، به‌لام کاتی شه‌ری جیهانی دووهم هه‌لگیرسا سه‌ره‌تای سه‌قامگیربوونی ئەو گۆرانکاریانه‌ بوو. هه‌ر له‌پاش کزبوون و کوژانه‌وه‌ی شه‌ری جیهانی دووهم بوو که ئەو گۆرانکاریانه‌ به‌ئەده‌بی رۆژه‌لات و به‌تایه‌تی ئەده‌بی کوردی دا ورده‌ورده‌ سه‌ری هه‌لداو بوو به‌هوی له‌به‌ر یه‌ک هه‌نوه‌شانندی، نه‌ریت و خوی، کلاسیکی له‌ئەده‌ب دا ئەو نه‌ریت و خروه کلاسیکی‌یه‌ی که له‌ئەده‌بی فارسی و عه‌ره‌بی و تورکی‌یه‌وه خوی خزانده‌بووه‌ ناو ئەده‌بی کوردی‌یه‌وه. جا له‌به‌ر ئەوه‌ی شوپشه‌که سه‌رتاسه‌ری و جیهانی بوو، چه‌کی راپه‌رین و تازه‌بوونه‌وه‌ش به‌سه‌رشانی ئەده‌بی کوردی‌یه‌وه بلندکرایه‌وه و هه‌موو کیشانه‌و پیوانه‌و بوچوونی کلاسیکی گۆری و خسته‌ی حاله‌تی گیانه‌لاو سه‌ره‌مه‌رگی ئەم‌روکه‌ی.

ئەنجامی، شه‌ره‌ جیهانی‌یه‌کان و ناوه‌روک و شیوه‌ی

شیعری نویی کوردی...

سه‌ره‌تای سه‌ره‌لدانی شیعری نویی کوردی هه‌ر له‌و سالانه‌وه ده‌ستی پیکرد که ئەنجامی شه‌ره‌ جیهانی‌یه‌کان به‌رو سه‌قامگیربوون رۆشت و ده‌ولت و پزیمی نوی له‌رۆژه‌لات و رۆژئاوا دا دامه‌زرینرا و په‌یوه‌ندی کومه‌لایه‌تی و ئابووری گۆرانی تیکه‌وت و ئاستی ئابووری گه‌شهی سه‌ندو مافی مروق خرایه‌ روو بوئوه‌ی پارێزگاری پیوه‌بکری! زور بارو بوچوونی نوی کاری له‌کومه‌لی کورده‌واری کرد که به‌خویدا بچینه‌وه‌و ریزی کاروانی مروفايه‌تی، به‌جی نه‌هیلی و له‌بیری ته‌سکی تیره‌گه‌ری و ده‌ره‌به‌گایه‌تی خوی رزگار بکات و

گۆرانی شیعری له‌قوناغی، ریالیزم دا

شیعروک به‌شیک له‌ئەده‌بی ریالیزم گۆرانیکی زور ناشکراو له‌به‌ر چاوی به‌سه‌ردا هات و توانی کۆت و پیوه‌ندی کلاسیکی فری‌بدات و فرمیسکی رومانسیش وشک بکات ئەو گۆرانانه‌ی که به‌سه‌ر شیوه‌و ناوه‌روکی شیعری ریالیزم دا هات، به‌رینگای په‌یوه‌ندی و شه‌ره‌ جیهانی‌یه‌کانه‌وه خوی کشان به‌هه‌ر وولات و ناوچه‌کانی رۆژه‌لات و جیهانی‌یه‌ سیه‌م. زمان بو زمان وه‌رگێردرا و وه‌رگێرا و به‌ینی بوچوونی فه‌لسه‌فی نوین لیکدرايه‌وه...

له‌پیش هه‌موو ده‌سته‌که‌وه رۆشنیران به‌په‌سه‌ندیان زانی و

بیر له به یوه نندیه کی به هیزو به هیز تر بکته وه .

هر نهو بوچوونه تازانه ی که به رامه به زور شت خرا ته روو وهک : بوون و نایین و هه ژاری و خیزان و ده ولت و ږه و شت و نافرته و سرووشت و زانست و هتد

شور شه که ی ته قانده وه و نه مانه و کاتیک به پینی فه لسه فه ی نوی لیکدرانه وه و نه جامه کانی بو کومه لگای تازه خرایه روو ، ئیتر یواری نه وه نه مانه گه لان به سستی و له ژیر سیبه ری نه زانی دا پالی لی بده نه وه . . .

گه لی کوردیش تم تازانه رای په راندو فیری نه وه ی کرد هه ول بدات بوون و شارستانیه تی خوی به لمینی . . . هه ر نه و بوچوونه تازانه بوون به ناوه روکی نه و بیره سه ره کیانه ی که له شیعری نازادی کوردیداده رده بران و هه ر نه و هه ش بوو که هاواری کپ و لاوازی کلاسیکی و رومانسی ، لیره وه لوی خوی تیکه ل کردو وای لی کرد نه سه ره تاوه به بیگه ریدیه که ی خوی نه که وینه ری و تم بیگه ریدبوونه وه یه ی هه نگاو به هه نگاو بیت و ورده ورده به ده وام بیت تا نه مرو . شیوه ی نه و شیعه ره نازادانه ش شیوه یه کی له بارو گونجاو بوو بو هه سستی ، موسیقی نه و خوینه رانه ی که په روشی تازه گه ری بوون له هه موو روویه که وه . . .

و شه ی نازادی یه وه ون ده کات ، نیشانه ی پله ی نزمه رو شنیبری نه و شاعیره ده گه یه نی ، چونکه و شه ی نازادی بو شیعر زیاتر ته رخانه بو نازادبوون له ده برینی بیرو بوچوونی ناوه روک . . هه ر نازادی ناوه روکه و شاعیره ده کات شیه یه کی موسیقی جیا هه لیزیری بوده برینی ناوه روکه تازه که . . . که واته نه گه ر چهند و شه یه کی گپروگه وار و بی مانا و ناوه روک به کی شی په نجه یا هه ر جوړیککی تر ریک خران ، ناین به شیعریک نه او فه ره نگی شیعری نازادا ، به لکو ده بن به ورنه یه ک که له سه ره هه رگی نه ده بی داته پیووی ، مروقه توره هاته کاند ا درووست ده بن . . . نه مه کوته لیدوانیک بوو له و بزوتنه وه فراوان و قووله ی له ناوه روک و شیوه ی شیعری نازادی کوردیداهه یه . بیگومان خسته رووی نمونه و سه رچاوه پیوستی به دریزه پیدان و یواری تر هه به .

نه کوتانی دا تم بوچوونه ی « بدر شاکر سیاب » وه رده کرین بو شیعری نازاد که توانیویه تی یاسایانه نه و وات په بپیکي . که نیمه وستمانه بو شیعری کوردی ده ری ، برین ، که نه وه ش نه مه یه و ده لی :

« شیعری نازاد له ژماره و جیاوازی ته فحیله لیکچووه کانی نیوان دیریک و دیریکي تردا ، زیاتره و برینی . یه له بنچینه یه کی هونه ری تازه و بریره و یکی ریالیزی تازه ، بو نه وه هاتوته کایه وه که ناره زووی روم نیککی و نه ده بی ، بورجه عاجیه کان و رمانی ، کلاسیکی بی ، شیل بکات . . هه روه ها بو نه وه هاتوه . که نه و وتاره شیعریانه بی شیل بکات که پیوه سیاسی ، و کومه ل زان کان خوویان به نووسینی یه وه گرتبوو . » ۱۹۸۶ - هه ویر

سه رچاوه کان :-

- ۱ - بدر شاکر سیاب - زیتا عوض - بغداد - ۱۹۸۴ ، طبعه الثانية
- ۲ - کوردستان نه سانه کانی شه ری جیه ی یه که م دا د . کمال مظهر حمد
- ۳ - وانه کانی « ره خه » بویوی ، جوړه می ، به شی ، کوردی کولیژی ته ده بیت نووسین و نامه کوردی ، د . عمده دبع

هه ناسه ی دریزی موسیقای « بحر » کانی شیعری عه ره یی کوران بو هه ناسه ی کورت و موسیقای نغندازه یی که له کی شی په نجه یی و کی شی تی هه لکی شی ریزه یی و هارمونی دا به دی ده کرا . نه و شیوه شیعریانه به پینی چیژ و ناره زووی موسیقا به کار ده هینرین و شاعیره کان سه ره ستن له به کار هینان دا . جا نه گه ر توانیان نه و سه لیفه موسیقی یه کی که له شیعر دا هه یه بی پاریزن ، سه رکه و توتو و ده بن . شیوه ی شیعری نازاد له وینه ی شیعری تازه و نمونه په وانیزی به کان و کیش و موسیقا به دوورنی یه و نه و شیعه ره ش که نه و ږه و شته نه ده بیانیه بیانوی